ԵՐԱՍՏԱՆ

Տարարտական Լուրեր

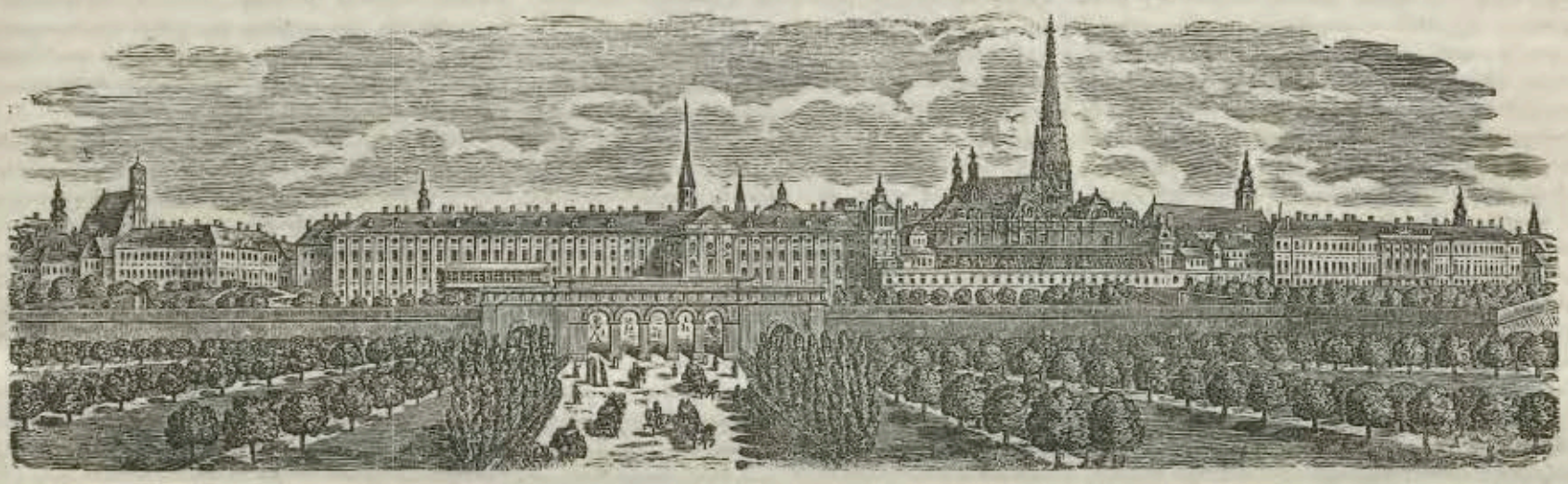

ԹԻՒ 47 — 22 (10) ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ — 1852

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՍԻԱՅՈՒՄ. Ռուսիայի թագաւորանոցի իշխանը. Վրաց իշխան Հայրն դարձը. Խրիմեան մնալու Նոր Նորկ ուղղակի գնալու.

ԴԱՆԻԱՅՈՒՄ. Շամպորի կոմսին յայտարարութիւնն ու տեղեկութիւնները. Մանիֆեստը. Ռատեցկ. Գաւառին զատուղի կալուածը. Կայսրութիւնն վրայ հանրագրեր.

ԱՆԳԼԻԱ. Գահաժառանգութիւնն ու զատարանը. Լոնտոնի նոր քաղաքապետ. Երկրաշարժ եւ ոճիրներ. Ուելլինկտոնի գոյար.

ՀԻՍՊԱՆԻԱ. Ազատ լուր մը եւ ի՛սանելի.

ՊԵՂԳԻԱ. Օրինաց ուսումնարանի իրաւունք.

ՓՈՒՍԱՍՏԱՆ. Լայբգենդերի գրքին մասին.

ԱՄԵՐԻԿԱ. Ընտարին դարձեալ սպասելանան կը մնանի. Նոր գահերեց.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ. ԵԶԳԵՑԻՆ. Քանուկ Պէյ Մեր-գարեան. Է.

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ. Դիւանագրան զատանութիւնը. Փ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ. Ընդհանրութիւն ազ. Հարպիկ Հեղինակութիւն.

ԱԻՍՏՐԻՈՆ

ՎԵԻՆԱ, ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 21

ԱՍԻԱՅԻ թագաւորանոցը Աղեքսանդրը մեծ իշխանն ու իր ամուսինը անցեալ 11ին դիմելու ժամը 12ին Թրիստէն մայրաքաղաքս հասան: Կայսերական զրաւնեաց հաղարապետը Լիխտենշտայն իշխանն եւ ուրիշ շատ զօրագլուխներ շրջակայ կայարանը մեծապատիւ հիւրերը դիմաւորելու ելան. ասին իրենց հանար կայսեր պալատին մէջ պատրաստուած բնակարանը բերին: Երկրորդ օրը կէսօրէն յետոյ ժամը 11ին իշխանին զատուցին հանար փառաւոր զօրահանդէս մ'եղաւ, որուն հանար քաղքէս եւ անոր շրջանակներէն հեռեւակայ 26 ու. հնծելոյ 21 վաշտ, եւ 76 ընդհանրապէս (ամենը մէկտեղ 25,000ի չափ) զէնք հիկած էին: Ամենայն 15ին Աղեքսանդր իշխանը հեւսիսային շրջիկուքով գնաց ի Վարսաւիա ճամբայ ելաւ:

— Նոյեմբերի 4ին Վարշաւ իշխանին ազգին իր հարը հաւանութիւնն առնելէն եւ Պրուսիոյ եպիսկոպոսին կարգ ազգութեանցն ուղղափառ կրօնի կրմութիւններն ընդունելէն ետեւ, հանդիսութեամբ բազմաբանական ազանդը թողուց եւ Հռոմէական սուրբ եկեղեցոյ գոգը դարձաւ: Հանդէսը հրապարակաւ պրուսիոյ եպիսկոպոսն մէջ եպիսկոպոսական ձայնաւոր պատարագի ատեն կատարուեցաւ, որուն շատ երեւելի անձինք հրաւիրուած էին: Աւետարանը կարդացուելէն ետեւ իշխանուհին աւագ խորանին առջեւն եկաւ, եպիսկոպոսը գեղեցիկ խոստովանութիւնմը մը ուղղեցաւ կրօնին արդութիւնն անոր ասելը պնդելով որ նոյն կրօնը միշտ ունարատ պահէ: Ասկէ ետքը իշխանուհին Քրիստոսի կենդանարար մարմինն եպիսկոպոսին ձեռքէն ընդունեցաւ:

— Շատ ժամանակէ վեր Թրիստէն ուղղակի Նոր Նորկ շոգենաւի երթեւեկութիւն մը հաստատելու հարկաւորութիւն վրայ կը խօսուէր: Հիմակ ասոր բանիս վրայ իրական խորհուրդ սկսաւ ըլլալ, եւ կը յուսացուի որ յաջող փափաքն մ'ունենայ:

ՓԱՐԻԶ

Շ ԸՆՊՕՒ կոմսը (Պաղլիոյի պարոնը փ. թագաւորին որդին) Հոկտեմբերի 25ին յայտարարութիւն մը հանեց, որուն մէջ Նորմն կայսրութիւն դնելու առաջարկութիւնէն աւելի առնելով՝ այսպէս կը խօսի: Գաղղիացիք: Իմ Հայրենեաց դլուխն եկած փոփոխութիւնները մէջ՝ ուզեցի բոլորովին լուռ կենալ եւ բանի մէջ չմտանելով, որովհետեւ մեծ յանդիմանութիւն կը սեպեմ ինձի իր շփոթութիւններն ու փոփոխութիւնները աւելցնելը: Թէպէտ Պաղլիայէն հեռացած եմ, քանի ինձի ոչնչութիւն եղբարի էր իմ հոն եղած ժամանակս, մանաւանդ թէ հիմակ աւելի սիրելի է: Զեմ գիտեր որ արդեսք երբեք պիտի կարենամ իրեն ծառայել, բայց ու դիտեմ որ երբեք չեկիմ դիս յանդիմանել որ իր յաջողութեան ու հանգստութեան միտ հոգիս մը կամ փոյթ մ'բրած եւ կամ խօսք մը խօսած ըլլամ: Բայց այսօր իր եւ իմ պատիւս, իր ապագային հոգն ու իմ իրեն նկատմամբ ունեցած պարտքս զիս կը պարտաւորէ ձայնս բարձրացնել: — Կոմսն իր խօսքը յառաջ տանելով՝ կը դրուցէ. Հիմա միապետութիւն կ'ուզէք, ճանչցար որ միայն միապետութիւնն է որ կրնայ ձեզի տալ իրենց կանոնաւոր ու հաստատուն կառավարութիւն մը եւ թէ ապերուն երբեմնակուութեան հանար հարկաւոր եղող բաները: Բայց մի խարուիք, ձեզի առաջարկուած կայսրութիւնը՝ չէ եւ չեկրնար ըլլալ ան ձեր ուզած միապետութիւնը: Չէ թէ պոնապարտեան կողմը՝ որն որ երբեք սեւաղուութիւն չեկրնար ունենալ, այլ Ճշմարիտ միապետութիւնը, աւանդութեամբ յառաջ եկած, ժառանգութեամբ հաստատուած եւ երկայն ժամանակու նոր եղած միապետութիւնը միայն կրնայ տալ ձեզի ուզած հաստատութիւնները, իրաւանց ապահովութիւնը, շահերու երաշխաւորութիւն ու իմաստուն ազատութիւնը: Հոս հին միապետութեան 1400 տարի ան հաստատութիւնը, եւ նոյն ատենէն մէջ եղած եւ մինչեւ Ալեքսիի արշաւանաց ժամանակ յառաջ գացած Գաղղիայի պայծառութիւն ու համբաւը կը միջոցնէ եւ ղաղղիացիները կ'ապահովցրնէ որ իր իրաւունքը պիտի պահէ, օրն որ նոյն իսկ Գաղղիացիներուն իրաւանց երաշխաւորութիւն է: Մինչեւ վերջին շունչս, կ'ըսէ կոմսը, կ'ուզեմ առ ժառանգական միապետութիւնը պահել, իբրեւ մի միայն փրկութեան միջոց մը՝ որով Գաղղիան կրնայ ժամանակ մը իր հոգեստութիւնը գտնել:

Յայտարարութեան հետ մէկտեղ՝ սրինուղիական ընդարձակներուն առ տիպիկութիւններն ալ տուին:

Ուրիշեւ Ապրիլի 27ին գրուած նամակին գուրկտարը գլուխ երկրու վրայ է, անոր համար պէտք է որ յառաջագոյն տրուած խորհուրդները հիմա նորէն կրկնենք. որպէս զի իրաւունքը ոչ գլուշանայ ան խարեութիւններէն եւ վտանգներէն՝ որոնք առ նոր փոփոխութենէն կրնան յառաջ գալ, եւ նախանձամութեան մեջի փրկութեան հանար թեղուցած միջոցներն անարատ պահէ: Գաղղիան իր օրինաւոր թագաւորութենէն զրկուելէն բամբնուելէն ետեւ՝ պարապ ատեղ ուզեց իր շահերուն տարտղնելու, օրինաց յարգուելիութեան եւ իր բարեկամ հանար հարկաւոր եղած կարգադրութիւններ դնելու՝ այն անհաստատ ու խարեական եւ իրեւ ապստամբ կոմսի երեւ ակնարկած յայտարարութիւններէն:

Ակնարկի տնօրէնս փոխանակ տանելի խնդրանքներու որ թագաւորականք եւ ազգի մեծատունները որդամ ազնական եղան անկարգութիւնն ապրելու. եւ յայտնութիւնները եւ դեղեցիկ ճանապարհներ ի՛նչ ընդունելի ընդունելի ընդունելի

— Փարիզ, Նոյեմբերի 12։ Գահերէց իշխանը Փոնդէնպլը է, ուր նաև. արտաքին գործոց, ռազմական եւ պատերազմի պաշտօնեաները պացին. դեսպաններէն՝ Լօրտ Պիլ Անգլիայի դեսպանը գնաց։ Ա.յսօր Պր. Բէրսիոնեան ալ պիտ՝որ երթայ, նմանապէս վարն ալ Պր. Ապպադաշէան, որն որ մնաւոր Օսմանեան ազգութենէն շքանշան ընդունեցաւ։ Վաղը մեծ որսը պիտ՝որ սկսի, որուն 1000 հոգիէն ուելի անձինք հրաւիրեալ են։ Անոյշ 16ին դահիրէց իշխանը Փարիզ պիտ՝որ դառնայ։

— Ա.ռհասարակ կը կարծուի որ կայսերութեան հրատարակու մն առանձին մեծ շքեղութեամբ ու հանդիսաներով պիտ՝որ չըլլայ, իսկ այն մեծ հանդէսները՝ որոնց հոմար, ինչպէս կ'ըսուի, Փարիզ քարտէզն տրէն 4 միլիոն ֆրանք որոշած է, մասնաւորապէս իշխանին հարսնեաց առենը պիտ՝որ կատարուին։ Դաւ որոշուած է, կ'ըսեն, որ ատրաքին տէրութեանց առանձին դեսպաններ չեռուրին կայսրութիւնը ծանուցանելու համար, որովհետեւ կը համարուի որ Գաղղիայի կառավարութեան ձեւին ու անուան փոփոխութեանքը՝ իր քաղաքային վարչութեան մէջ՝ ոչ նեղբնոյն եւ ոչ արտաքնոյն նկատմամբ՝ այլայլութիւն մը յառաջ կու գայ եւ կառավարութիւնը միշտ մի եւ նոյն կը մնայ։ Անոր համար ալ տէրութեան դրութիւն՝ որն որ տարի մը յառաջ սկսած պաշտօնը հիմակ ալ յառաջ պիտ՝որ տանի, հարկ չի համարիր ոչ յայտարարութիւն եւ ոչ խաղաղութեան ապահովութիւն տալ։ Սակայն կը սպասուի որ ատոր տէրութիւնք իրենց ինչ դիտաւորութիւն ունենալը կերպով մը կը յայտնեն՝ ըլլալու համար դեսպաններուն մէջ, ուր իրենց դեսպաններն ալ պիտի հրաւիրուին։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Վալէվսքիին հարցմունք՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին համար յաւելուածի մնանակից բլլայ, Պր. Ցրուէն տը Լուի հաստատական պատասխան տուաւ։

Ընտրողներուն ցանկին քննութիւնն ամէն կողմ սկսաւ։ Փարիզի երրորդ բաժնին մէջ դատուած 17,000 ընտրողներէն 6900էն աւելին դուրս ձգուեցան, նմանապէս ասուածանց մէջ ալ կ'ըսուի, եւ մինչեւ հիմա թէպէտ եւ դուրս ձգուածներն քան մեծի մասին դործաւորաց կարգէն են, գեւ ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Հարաւային կողմերն օրինաւորական կողմնակցութեան վրայ ասուրիկ զգուշութիւն կ'ըլլայ։ Կը կարծուի որ ատ արտաքոյ կարգի միջոցներուն պատճառը Շանպորի իսմին յայտարարութիւնն ըլլայ։

ԱՆԳԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 12։ Երէկ իմաստուհին խորհրդարանին ասելն իր գահախօսութիւնն ըստ, որուն մէջ նախ առնուակարաց՝ ինքնակցութիւն ըստ. գրեալ դեսպան Պր. Վալէվսքիին՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Վալէվսքիին հարցմունք՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Ցրուէն տը Լուի հաստատական պատասխան տուաւ։

Ընտրողներուն ցանկին քննութիւնն ամէն կողմ սկսաւ։ Փարիզի երրորդ բաժնին մէջ դատուած 17,000 ընտրողներէն 6900էն աւելին դուրս ձգուեցան, նմանապէս ասուածանց մէջ ալ կ'ըսուի, եւ մինչեւ հիմա թէպէտ եւ դուրս ձգուածներն քան մեծի մասին դործաւորաց կարգէն են, գեւ ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Հարաւային կողմերն օրինաւորական կողմնակցութեան վրայ ասուրիկ զգուշութիւն կ'ըլլայ։ Կը կարծուի որ ատ արտաքոյ կարգի միջոցներուն պատճառը Շանպորի իսմին յայտարարութիւնն ըլլայ։

ԱՆՓԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 12։ Երէկ իմաստուհին խորհրդարանին ասելն իր գահախօսութիւնն ըստ, որուն մէջ նախ առնուակարաց՝ ինքնակցութիւն ըստ. գրեալ դեսպան Պր. Վալէվսքիին՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Վալէվսքիին հարցմունք՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Ցրուէն տը Լուի հաստատական պատասխան տուաւ։

Ընտրողներուն ցանկին քննութիւնն ամէն կողմ սկսաւ։ Փարիզի երրորդ բաժնին մէջ դատուած 17,000 ընտրողներէն 6900էն աւելին դուրս ձգուեցան, նմանապէս ասուածանց մէջ ալ կ'ըսուի, եւ մինչեւ հիմա թէպէտ եւ դուրս ձգուածներն քան մեծի մասին դործաւորաց կարգէն են, գեւ ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Հարաւային կողմերն օրինաւորական կողմնակցութեան վրայ ասուրիկ զգուշութիւն կ'ըլլայ։ Կը կարծուի որ ատ արտաքոյ կարգի միջոցներուն պատճառը Շանպորի իսմին յայտարարութիւնն ըլլայ։

ԱՆՓԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 12։ Երէկ իմաստուհին խորհրդարանին ասելն իր գահախօսութիւնն ըստ, որուն մէջ նախ առնուակարաց՝ ինքնակցութիւն ըստ. գրեալ դեսպան Պր. Վալէվսքիին՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Վալէվսքիին հարցմունք՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Ցրուէն տը Լուի հաստատական պատասխան տուաւ։

Ընտրողներուն ցանկին քննութիւնն ամէն կողմ սկսաւ։ Փարիզի երրորդ բաժնին մէջ դատուած 17,000 ընտրողներէն 6900էն աւելին դուրս ձգուեցան, նմանապէս ասուածանց մէջ ալ կ'ըսուի, եւ մինչեւ հիմա թէպէտ եւ դուրս ձգուածներն քան մեծի մասին դործաւորաց կարգէն են, գեւ ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Հարաւային կողմերն օրինաւորական կողմնակցութեան վրայ ասուրիկ զգուշութիւն կ'ըլլայ։ Կը կարծուի որ ատ արտաքոյ կարգի միջոցներուն պատճառը Շանպորի իսմին յայտարարութիւնն ըլլայ։

ԱՆՓԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 12։ Երէկ իմաստուհին խորհրդարանին ասելն իր գահախօսութիւնն ըստ, որուն մէջ նախ առնուակարաց՝ ինքնակցութիւն ըստ. գրեալ դեսպան Պր. Վալէվսքիին՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Վալէվսքիին հարցմունք՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Ցրուէն տը Լուի հաստատական պատասխան տուաւ։

Ընտրողներուն ցանկին քննութիւնն ամէն կողմ սկսաւ։ Փարիզի երրորդ բաժնին մէջ դատուած 17,000 ընտրողներէն 6900էն աւելին դուրս ձգուեցան, նմանապէս ասուածանց մէջ ալ կ'ըսուի, եւ մինչեւ հիմա թէպէտ եւ դուրս ձգուածներն քան մեծի մասին դործաւորաց կարգէն են, գեւ ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Հարաւային կողմերն օրինաւորական կողմնակցութեան վրայ ասուրիկ զգուշութիւն կ'ըլլայ։ Կը կարծուի որ ատ արտաքոյ կարգի միջոցներուն պատճառը Շանպորի իսմին յայտարարութիւնն ըլլայ։

ԱՆՓԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 12։ Երէկ իմաստուհին խորհրդարանին ասելն իր գահախօսութիւնն ըստ, որուն մէջ նախ առնուակարաց՝ ինքնակցութիւն ըստ. գրեալ դեսպան Պր. Վալէվսքիին՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Վալէվսքիին հարցմունք՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Ցրուէն տը Լուի հաստատական պատասխան տուաւ։

Ընտրողներուն ցանկին քննութիւնն ամէն կողմ սկսաւ։ Փարիզի երրորդ բաժնին մէջ դատուած 17,000 ընտրողներէն 6900էն աւելին դուրս ձգուեցան, նմանապէս ասուածանց մէջ ալ կ'ըսուի, եւ մինչեւ հիմա թէպէտ եւ դուրս ձգուածներն քան մեծի մասին դործաւորաց կարգէն են, գեւ ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Հարաւային կողմերն օրինաւորական կողմնակցութեան վրայ ասուրիկ զգուշութիւն կ'ըլլայ։ Կը կարծուի որ ատ արտաքոյ կարգի միջոցներուն պատճառը Շանպորի իսմին յայտարարութիւնն ըլլայ։

ԱՆՓԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 12։ Երէկ իմաստուհին խորհրդարանին ասելն իր գահախօսութիւնն ըստ, որուն մէջ նախ առնուակարաց՝ ինքնակցութիւն ըստ. գրեալ դեսպան Պր. Վալէվսքիին՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Վալէվսքիին հարցմունք՝ որ արդեօք Ուելլինկդրնի դքսին յաւելուածոյ հաստատութիւն։ Գաղղիայի դեսպան Պր. Ցրուէն տը Լուի հաստատական պատասխան տուաւ։

Ընտրողներուն ցանկին քննութիւնն ամէն կողմ սկսաւ։ Փարիզի երրորդ բաժնին մէջ դատուած 17,000 ընտրողներէն 6900էն աւելին դուրս ձգուեցան, նմանապէս ասուածանց մէջ ալ կ'ըսուի, եւ մինչեւ հիմա թէպէտ եւ դուրս ձգուածներն քան մեծի մասին դործաւորաց կարգէն են, գեւ ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Հարաւային կողմերն օրինաւորական կողմնակցութեան վրայ ասուրիկ զգուշութիւն կ'ըլլայ։ Կը կարծուի որ ատ արտաքոյ կարգի միջոցներուն պատճառը Շանպորի իսմին յայտարարութիւնն ըլլայ։

ասպարեզում իր մեհյուսմբը մեծ բարերար ու հայր մը կորսնցուցին։

Լոյդ իր ամիսս ու դիմած հոգին չէր շատանար երեսակցական նեղասիրութիւնեալ եւ սէր նուիրական ներս մէջ գեղեցիկութիւն փնտռելով։ այլ ունէր բարձր մտադրութիւն կը դանէր քրիստոնէական եղբայրութիւնն դարձրելով։ որոնք ոչ մոռնալոց յիշատակարաններն ունէին տեսակ։ Ան բարերար դարձաւ չէ թէ միայն ունեւորներ եւ իր հոգատարութիւններուն ու անձնական գործերուն մասնակից եղաւ զանազան ազգասիրական գործերու եւ ան բանս Ռուսաստանի մէջ հաստատուած ժամանակին վեր ոգած էր։ Շատ անգամ շրջ կարդաներ. եւ փառաւոր աշխարհային հանդէսներու մէջէն դարատ կ զարս կը պրծէր ու կառքը նստելով, իրեն խնամոյն յանձնուած հիւանդանոց մը կ'երթար, հիւանդաց տեսուչներուն արտեան եղեան վրայ ուրախութիւն տանելու, հիւանդաց կարօտութեան ու նեղութեանց տեղեկանալու, գանգատ մերթեալու, բարկութիւնս եւ հայեցուածով, խոսքով ու արդահատական արցունքով մ'առ ազգայիներու հանար։ Երբեք չէ պատահած որ վատառոյս կամ կարօտ մարդ մը իրեն դիմած եւ առանց օգնութիւն գտնելու կամ զարմանութիւն մ'առնելու իրմէ բաժնուած լլլայ։ Իր գործունեաց առաջնորդութեան տակ ծնած ու յաւալ զարգած և հիւանդաց այցելութեան համար հատուցած բարերար ընկերութիւնը։

Իր հոգւոյն որ ամէն ազնիւ յատկութիւններու մարմնոյն գեղեցիկ կերպարանաց հետ միանալով՝ ունէր եւ ի գործունեութիւնս իր բարեգործութեամբ, բարեպաշտութեամբ, ազնիւ ակնոց վարուելութեամբն ու հանդարտախոհութեամբ։ Մինչ խոսքով լի էր ազնուական ու բարձրագոյն առաքինութիւնով։ Իր միշտակը յաւիտեան զարմանալի ոգեշունչ ոգեշունչ ոգեշունչ։

ԱՄԵՐԻԿԱ

ՊԱՐՈՒԻՆ. Վերջապէս Ամերիկայի կուսակալութեան երկրորդ քաղաքապետը (ազգասիրին գործոց պաշտօնեան) Պարոն Ընի մեծ իր գաղտնակերպին մէջ Հոկտեմբերի 24ին առաւուան ժամը 3ին Եօթնամեայ հասակին մէջ վախճանեցաւ։ Մինչեւ ոտերու ամէն կողմն իր մեհեան լոյսը մեծ ցաւով լուսնցաւ։ գաղտնասանի ատեանները գոցուեցան, սգոյ թնդանոթներ նետուեցան, հրապարակական շինութիւնս ու եկեղեցիները սգոյ դրօշներ բացին եւ ամէն երեւելի լրագիրք սգոյ շրջանակով նիւթեցան։ Նոր Եորկի Հերալտ լրագիրը հատուածիւ Վերջապէս իրեն վարքը կը պատմէ, որմէ կը տեսնենք որ իր կենացը մինչեւ 15երորդ տարին ունեցած ուսումնական կրթութիւնը խիստ անկատար էր։ Ազգի անպամ Տորպէն վարժարանը սկսած է մեծ յաւելումներ ընել։ Մինչեւ 1813 տարին իրեն իրաւագէտ ու փաստաբան անուն հանեց։ Ան տարբերեալ կը սկսի իր քաղաքացին տարաբերը։ Հիմը տարի տարին սենեկին մէջ պատրաստուեր, իսկ անկէ ետեւ՝ 19 տարի ծերակուտի անդամ էր։ Եօթը Ամերիկայի կուսակալութեան երկրորդ քաղաքապետ եղաւ, որ պաշտօնը մինչեւ մեռնելու ատենը կատարեց։

— Նոր Եորկն նկած նորագոյն լրերուն նայելով՝ հիւսիսային Ամերիկայի միացեալ ազգութեանց հասարակապետութեան գահերեցին ընտրութիւնը կատարուեր եւ Ռիւրա զորապետին վրայ ինկեր է, որն որ ռամկապետական կողմնակցութեան ընտրեցին էր, իսկ Ռուֆուս Քիրը գահերեցի փոխանորդ ընտրուեր է։

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Մանուկ Պէյ Արէզեան։

Ի։

Մանուկ Պէյն պատրաստ մանուկութեան — հոն զարգացաւ իւրովին։ — Ուսուցիչ է Օսմանեան Դպրոցներուն Պերա Գալատիոյ։ — Ազգային Երիտասարդաց։

Արոզ հանդէսի կուսակալներու պարտք մանուկութեան թէ բոլոր Օսմանեան տերութեան վիճակին այնպէս շահութիւնեան մէջ էր՝ որ քիչ ատենուան մէջ շահեալ ակնկալութիւն չկար, անոր հանդարտ Լենինգրիր ու իրենց կոմիտիներէն օրաւորէ ուրեմն կը հասատաւէին, եւ կարծես թէ բոլոր ճիգերնին սա էր՝ որ նորագուութեանց ու փոխանցման կողմն ըլլալնելը ջնջեն վերջնեն, եւ եթէ կարելի է մինչեւ նոյն ատեն եղածներուն յիշատակն ալ խլեն, անոր համար Մանուկ Պէյ՝ վրիպ մը ժամանակ պատրաստ քարոզը իրեն. օտարական անոր վիճակի մէջ անդրնեալին եռաւ՝ որպէս որ զէթ ուաժամանակ գնակութիւնը հոն հասատաւ, յուսալով որ իր թշնամիքը նոյն քաղաքին մէջ իրեն պատ մը չեն կենար հասցնել։

Ան որչափ մեր ընկերն պէս՝ սկսաւ մտածել թէ իր հարատեւութիւնն ու ժամանակն ինչ բանի դարձուցէ, որ թէ իրեն շահաւոր ու թէ հասարակաց օգտակար ըլլայ։ եւ ամենեն առաջ յարմար սեպեց մշակութիւնն ղրագիր։ Մեծ համար արդէն ան կողմերն ունեցած երկիրներուն վրայ՝ քանի մը դէղ ու ազարակ դնելոյ, զանոց հետ միանգամայն հարակարար եւ ամենայն իրաւունքը կապած էր, եւ մէջի բնակիչներն ու գեղացիները հարակալին կամ երկրին տիրոջը հպատակ կին։ Հոն իրենց նոր կենցաղնուտ մը սկսաւ երկրագործութեան եռեւեռ ընել։ Եւ ան ամենը՝ որն որ իրենց սերութեան մեծ դարատաւոր մը, իրենց եղեւեալի քաղաքաղէտ ու խորհրդակցի ժամանակը քաղաքակիրթութեան դժուարին դիրքերուն վրայ գրաւելով կ'ուզէին, ալ՝ հիմայ միայն ու խորհրդներով երկրի մշակութեան գործերու կը դարձնեն։ Լոյդ իր դիտաւոր մտածմունքը էր այնչափ իր երիտասարդներ դիմելու ու բարեգործութիւնը բարդանալ։ Եւ ան ելի մուտ ունենալ ամենայն, օրէնքի իր հպատակներուն վիճակն ամրացնել, իրենց ծանր ու դժուարին աշխատութիւնները թեթեւցնել, ըստ կարելւոյն իրենց հանգստութիւն ու դիւրութիւն շնորհել, մեկ խոսքով՝ անոնց կեանքն երջանկացնել։

Օրաթանալի ու միանգամայն պատաւորժ տեսարան մը էր՝ գեղացոց դիտաւորներուն հետ կեցած տնտեսութիւնս վրայ խօսիլը տեսնել։ Բան պատանեան դիրքը նոյն վիճակին ու զրուցման մէջ տեսնողը՝ չէր կրնար կարծել՝ որ մեծ հարատեւութիւնեալ տեր երդող հպատակ մը է իր հպատակաց մէջ, հապա հարազատ ու խնամոտ հայր մը իր սիրելի զաւակներուն մէջ։ Բուսական էր՝ որ մեկն իր խելացութիւնն ու կարողութիւնը առջեւը դնէր, անմիջապէս անոր կողմնակ օգնութիւնս ու նորոգութիւն կը դնէր։ Ան պատանաւ ալ իր հպատակները դիրքն իրենց։ Ճշմարիտ հայր կը դարձեր։ Ան պատանաւ ալ իր հպատակները դիրքն իրենց։ ամէն մարդ. անոր հանար աշխատած տաեն՝ այնպիսի փութով ու սիրով կը գործէր՝ իրենց թէ իր սեռնեանն շահն համար գործէ։ Ինչպէսով չէ թէ միայն իր դիտաւոր գաղտնարանն հատաւ ու հպատակներն երջանկացուց, հապա նաեւ իր երկրներնէն խիստ յատակցան ու ծարդիկցան, որպէս եւ դիշ առենաւոր մէջ հարատեւութիւնը գրեթէ կանխատեսեցան։

Լոյդ ոչ երբեւէք ամենը սիրոյներն ու յարգանքը միայն իր հպատակները չէին։ քաղաքին ու մեծաւոր տեղերուն բոլոր նշանաւոր անձինքներ ու իշխանները գիր. շատ կը մեծարէին, եւ ամենքն անոր բարեկամութիւնը կը փնտռէին, որովհետեւ անոր բարեկամ՝ հանարութիւնը՝ մեծ պարծանք մը կը սեպուէր։ Ոչ մեկ անպամ տեսնելը բաւական էր միտն մեծ հանարամ ու սէր ստանալու իր դեղեցիկ բնաւորութիւններուն՝ ոչ մեկ տեսութեան մեկին ամենուն սիրան իրեն կը յարգուէր։ Հարատեւ ու տարատեւ, մեծին ու պզտիկին մէջ՝ իր միայն մեկ ձայն կար։ եւ ան ձայնն պիտի էր՝ որ մարդ ունէր բանի մը շէր կրնար բաղձալ։ Ընդունելի միանգամայն Գրան ատենին ունեցած հանարութիւնն ալ շատ մեծցաւ։ եւ իր հաստատամտութիւնն անանկ յայտնի էր՝ որ միտն ամենեւին կասկած մը չի լսուէր գալ մեծ ալ միտահոգութիւն կար։ Ան ալ բան ակամ չէ, նաեւ Ռուսաց սէրութիւնը միտն մեծ հանարամ ունէր եւ Ռուսք դիրքն իրենց մեծ քաղաքաղէտ եւ իրենց արդարատեր մարդ կը յարգէին։ Ընտանեաց հետ։ հայ զիրքին յարմարի կ'երեւայ, որն որ Մանուկ Պէյին կենցաղ ամենեն նշանաւոր դիրքերն մեկն է, եւ իրեն ալ ամենամեծ քաղաքաղիտ մ'ալ դարձանք ընելու բաւական է։

Կրիմիէ շատ տարիներ վերջ Ռուսաց եւ Օսմանեանց մէջ պատերազմ կար, եւ նոյն տարիներուն մէջ շատ անգամ իրարու հետ զարնուելով՝ երբեմն մեկ կողմը երբեմն մեկալ կողմը կը յաղթէր։ Քանի քանի անգամ ուզած էին հաշտութիւն բնել, բայց կնոջով մը չէր յաջողած։ ու բանիս արգելք եղող ազդեցիներուն դատաճառներն զատ՝ ան ալ կար որ նոյն տարիները Լոնդոնի դրեմ է բոլոր տերութիւններուն իրարու հետ միանալ եւ պատերազմի մէջ գտնուելով եւ. մեկ կողմը կամ մեկալ կողմը դրդռելով, հաշտութիւնն խանգարեցին։ Ընդհանրապէս երկու տերութիւնը ալ պատերազմին եւ ան տեսորդ վիճակին ձանձրանալով՝ 1812ին մարտերին դրին որ ալ կերպով մը հաշտութիւն ընեն։ Խաղաղութիւնն վրայ իսկեալ Հանար Պորտրել քաղաքն որոշուեցաւ, եւ երկու կողմն ալ հոն մարդիկ խաւարեցան։ Սակայն ան հնգաւոր ալ խաղաղութիւնն պատգամաւորները կամ դարձուցիչները չկրնալով պայմաններուն վրայ իրարու հետ միաբանիլ, քանի խիստ շատ երկարեցաւ։ Ան տեսնելով՝ երկու կողմն ալ՝ որ, ինչպէս ըսինք, Մանուկ Պէյին հատատամութիւնն, արդարատիրութիւնն, միայն հասարակաց բարեաց բաղձացող եւ միանգամայն քաջ, քաղաքաց էտ բլլալն ալ՝ զիտեին, զինքն ի ծածուկ իրարու մէջերնին իրարմանիր դրին եւ իրեն յանձնեցին որ ան քանի պրեն տանի։ իրարանցնելու տերութիւն՝ մեկալ տերութեան ընտրութիւնը պիտանալով։

Պատրիս ծանր եւ դժուարին գործը էր ասիկա, եւ մեծ էր երկու տերութեանց ալ իր վրայ ունեցած փոխադրութիւնը։ Բայց ինքն իրեն ան անվարկուած պատասխանը յանձն առնելու. հանար՝ ունէր մեծ վստահութիւն պահանջելի։ այս ինքն՝ ուզեց որ երկու տերութիւնք ալ անկեղծութեամբ ի ծածուկ յայտնեն իրեն թէ խաղաղութեան դաշնագրութեան մէջ ամէն մեկին վերջին սահմանն ուր է, կամ թէ իր բարեսիրութիւն մինչեւ ուր կ'ուզէ եւ կրնայ կենալ։ Ինչպէս բրիք՝ ասիկա արտաքոյ կարգի մեծ վստահութիւն պահանջել էր։ Բ։ ի վերայ այս ամենայնի Մանուկ Պէյ երկու տերութեանց առջեւն ալ այնպիսի մեծ հանարամ ունէր, որ երկուքն ալ առանց դժուարութեան իր խնդիրը կատարեցին։ Եւ իրենց ակնկալութեան ու վստահութեան մէջ չվրիպեցան ալ։

Մանուկ Պէյ երկու կողմն միջին պայմաններն իմանալով, իրարու ծանրաթռ որոշարարեր եւ. իր պարագային ծանրութիւնը ճանչցող մարդ՝ բան ամենայնի միջին համարն բանեց, եւ մարդին մէջ ան սրտեց եւ ան առաջարկեց, որն որ թէ արդարութեան հանձարոյն եւ թէ երկու կողմն ալ օգտակար կը տեսնէր։ Ընդ հանար երկու կողմն ալ այս պրոյ եւ ուրախութեամբ ընդունեցան իր որոշումն։ Վասն զի երկու տերութիւնք ալ, միայն դրացիներնուս պէս՝ պատերազմն ձանձրացած բաղալ եւ միանգամայն ժամանակին պարագաներին ու նոր բարեկամ հանար միմեանք՝ Մանուկ Պէյին ասածներուն մէջ շատ մեծ դիմաց ընելու։ Իսկ ինքն՝ ան մեկին եւ. ան մեկալին շահն ալ մեկ մեկալին ալ, հապա հարազատ ու խնամոտ հայր մը իր զաւակներուն մէջ։ Ընդ հանար ալ Մանուկ Պէյին երկու տերութեանց ունեցած մեծ հանարամն իրաւամբ շատ ուրախացաւ։ եւ Ռուսաց կողմն իր հանարութիւնը ցուցնելու համար Ղրիմիէի կարգին տարեւորութեան շրջանը առաջ բերին։

Բ։ գործարարութիւնը՝ որն որ իր շրջան հիներ տարուան մշակական եւ առանձնացեալ կենաց մէջ իրարու զարուելութիւնն մեն էր, այսպէս պատասխ ու փոխ ալ ընդունելի եղաւ։ Մանուկ Պէյ հարկին իր դանեցի առանձնութեան դարձաւ։ եւ առջինին ունեցի փութով իր երկրագործական գործունեաց եռեւեռ սկսաւ իրեն։ Ընդ ափսոս որ նախանձոն ու թշնամութիւնն իր ունեցած խարդի ոյնները ոչինչ երկրի ժամանակ հանդարտ չթողցին։ Իր թշնամիքը՝ որոնք իր կենացը գարուն գործելին եւ զինքը Դրան աչքին հանելու քանալին երբեք չէին դադրեր, կարծես թէ նոր ժամանակ իրենց ջնջեն ու չարութիւնն աւելի եւս ուռակոյսցին, եւ ամէն կերպով եռեւեռ կ'ըլլային իրենց չար նպատակին հասնելու։ Եւ նոյն ատենները տերութեան բոլոր ատենները ձեռքն ունեցողին (Հարեւ Էֆենտիին) արիւնս ուշ բնութիւնեան նայելով՝ հաւանական էր որ կարենոյին չար կամքերնին գլուխ ասիկ։ Մանուկ Պէյին մայրաքաղաքին մէջ ունեցած բարեկամներն՝ ան բանէս իրեն կ'խորհցնէին, եւ դիւաւորարար վերջին պարագան ատենը դնելով՝ կը յորդորեին ու կ'ուզէին որ ինք դիմեն ապահովացնէ օտար տերութեան երկիր մ'անցնելով։

Երկայն ժամանակ դեմ՝ դրան. Մանուկ Պէյ ու խրատներուն ու ազդանշանները ամենայնի իր բնութիւնը մնաց։ չէր տար որ իր տերութեան երկրին դուրս ելլէ, կամ զի կը յուսար որ Հոն մնալով՝ միայն տարիի կ'անցնեցնայ անոր ծառայութիւն ընելու։ վերադարձնոյ կը փափաքար որ տարի երկիր երթալնին իր հաստատամտութիւնը կատարեալ տակ կիյնայ եւ իր թշնամեաց դրդարատի իմանները կը հաստատուին։ դարձեալ իր սիրելի հայրենիքներուն ալ չէր կրնար բաժնուիլ։ Բայց վերջապէս երբ որ ազդարարութիւնները խիստ շատացան, մի՝ ուրեք երկրին տանն հոն կենալն անիրաւութիւն ունենալով՝ հարկադրեցաւ. երթալ ուրիշ երկիր մ'երթալ։ Սակայն վերջը յաւելաց բերուած պատճառին համար չուզեց Ռուսաստան երթալ, ուր որ ապահով էր թէ մեծ ընդունելութիւն կը գտնէ, հապա Աւստրիայի Դրանաբլաստիա գաւառն անցաւ (1813ին, Աղրիլի սկիզբերը)։

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

Գիտութիւն դարմանիչներու։

Գ։ Նոր ժամանակներու գիտութիւնը։

58։ ՀԱՅԵՏԱԲՈՒԹԻՒՆ դարը շատ նշանաւոր եղաւ Տորբրոնեան գիւտերը, որն որ բոլոր մարդիկներուն մտաւորական կրթութեան նկատմամբ վերջին աստիճանի ծանրակշիռ գիւտ կրնայ ըսուիլ։ Ճիշդ քննութիւնը կը ցուցնէ թէ ան պիտան անատակ Գերմանացւոց է, թէպէտ Հայրենասիրք ալ իրենց սեռակցանեաց կը ջնորան։ Չիկրնար ուրացուիլ որ 1423ին փոյտի վրայ քանի մը տարի գրուած պատկերներ երեւան եկան, բայց բան շատ ժամանակ գրչագրով տպագրութիւնը մեկ քանի տարի եղաւ գտնուեցաւ։ Խոկրան գրքի մը ամէն մեկ եր բան անոր համեմատ տախտակի մը վրայ կը փորուին, ու դիւ չէին մտածեր որ կարելի է նոյնն ամէն մեկ

դիրը զատ զատ փորել, շաղացընել, ու նոյնիսկ այլեւայլ պիտոյից համար գանազան կերպով քարէ բերել (շարել) ու դարձնել ցրուել։ Առանց երկբաղուիեան կ'երեւայ թէ շատ մեծագիտակ միւս նոյն տեսակն ապագրութիեան սանակ սկզբանց գլուխը էին, եւ Մոգունտիայի, Հայդելմի ու Սգրասպուրկի մէջ առ գլուխն պատուոյն համար իրարու հետ մրցումներ կային։ Սակայն ամենէն աւելի յաջողութիւն ու արդիւնք ունեցած է Յոհաննէս Գուտենպերկի Մոգունտացի, որն որ ամենէն յառաջ սկսաւ շարժական գիր գործածել անշարժ տախտակի տեղ, որուն վրայէն տպելու անկատար գործիքին տեղ այլ իրեն օգնութիեան առաւ մամուլը, եւ առաջ առաւելագոյն իրաւունք ստացաւ հիմնիչ ապագրութիեան գտիչ ըսուելու։ Ան գիր սին տարին հասարակօրէն 1440 կը դրուի։

59. Տպարանի մասնաւոր, որով ապագրութիեան աբուեստը շատ յառաջացաւ առաջաւ, ու փոյթ տակտակով տոկէն բոլորովին գանազանեցաւ, 1436ին արդէն գործածուիեան մէջ էր, ինչպէս որ Սգրասպուրկի մէջ յետկարէն հ'երեւայ, իսկ բուն Գաղղիայի մէջ 1458ին դիւ ատանկ մասնաւոր Ճանչցուած չէր, սնոր համար Կոլոնա է։ Իտալուորը Գուտենպերկ մասնաւոր մարդ կը խուրսի Գրասպուրկի հետ ապագրելու արուեստը տրիմելու վանճառաւ։ Տպարանի իմանալն ալ քիչ մը նաբը դուան դաւեմի ու Շէսոֆիէր, յառաջագոյն Գուտենպերկի կամ հասարակ գրի թանաք եւ կամ կանթեղի մուր կը գործածէր։

60. Պէնի էրոյ Գրոտեր-Ինէ ապագրութիեան հետ գրեթէ տարեկից է, զորն որ նեմանպէս Գերմանիք գտան։ Ասոր մինչեւ հինգ պրհուած ամենէն հին սրմանիները ապած է կամ Աւիգնոնի Ռոպերէգ Ոֆուպ, կամ Գուլմպախի Մարանոս Շէֆն եւ կամ Խրպայէլ Լիմոսուրկի Մէքէլն գեղեն։ Ասոնց ամենքերբ հեռանեցաւ Մէքպէլ Վէլմոնի Նիւռնպերկի, որն որ 1519ին մեռաւ։ Իսկ ասոր մեծ հանքաւ աշկերտը Ընդրնիկ Տիւռերի աւելի գայծառացուց գրչի փորագրութիւնը, որն որ 1497էն սկսեալ ասանկ շատ գրուածներ կը հրատարակէր։ Իտալիայի մէջ կ'ըսուի թէ Թովմաս Գինիկուէռա 1452ին դիրներնոյի մէջ գրչաձեւ թիեան առաջին փորձերը հանած ըլլայ։

61. Գրէնրդ-Ինէ (մերմանկ կաշի կամ մերմանկ նմանելով կաշի գործելը, Mégisserie,) անտարակոյս արուեստքին է, իսկ Եւրոպայի մէջ նախ Ռուսաստան, Ցաղկի Եւրոպա եւ Մաճառստան անցած կ'երեւայ։ Բայց Մաճառստանի մէջ շատ բանուկ էր, այնպէս որ առ տեսակ մաշկորդութիւնը (կաշի շինելու արուեստը) Հունգարիան ժաղիրդութիւն կ'անուանուէր։ Գաղղիայէն գանազան անգամ սէրուիլիանը Հանդարիա մնալ կը խուսրէր, որ հոն նոյն արուեստը արդիւն, եւ առ ան տարիանի յաջողեցաւ՝ որ ասիկայ գրեթէ Պաղլիայի սեպհական արուեստ մ'եղաւ։

62. Հասարակ սեղանները վրայ Պապատաղ (աղիաղ) գործածելու սովորութիւնը շատ ուշ սկսաւ։ Հասարակաց միայն թագաւորաց սեղանին սեպհական էր տարիայ։ Եւ երբեմն իշխանները ալ մեծ պատիւ մը կը համարուէր, եթէ թագաւորն իրենց ալ պատուաւոր գործածելու արտօնութիւնը տար։ Ինչպէս կը տեսնուի մեր Արտաշէս Բ. թագաւորին գերեալ Մարաց Արգամ կամ Ակսաան նահատակին տուած ուրիշ պատուոյ նշաններուն հետ մեկտեղ պատուաւոր ալ յիշուելէն։ Եւրոպայի կողմերն ալ պատուաւորի գործածութիւնը խիստ ուշ մնաց է։ Իսպանիայի մէջ Լանրորդ դարուն կէսերը հայտնի կը յիշուի։ Իսկ Մաճառստանի մէջ 1470ին Մատաթիա Կորուին թագաւորին պատրաստ դեռ պատուաւորի գործածութիւն չկար, նմանապէս Գաղլիայի ու Բրիտանիայի մէջ ալ շատ ուշ սկսաւ։

63. Ն'ենա-ինէ կամ Ճենապէր[2] հաւանական է որ Ճենասուանի (Ճենոմանիկ) եւ կամ Ճարիսի մէջ գտնուած ըլլայ, բայց ժամանակն որոշելը գրեթէ անկարելի է։ Ան հարարակ կը համարուի թէ Եւրոպայի մէջ առաջ մրայ առաջին յուրը 1317ին

[1] Պատատաղաղը հայերէն կ'ըսուի նաեւ Մատանոց, Նշխարանոց կամ Խաչանոց, Բերան կամ Փնտուն։ Ի նշանակ ինչ բառս նաեւ Ցանկագրի կը գործածուի (Գրգոնիս), բայց ոմանք կը կարծեն թէ հոյներէն ալ կրնայ ըլլալ, ինչպէս որ թէ Հայաստանի գանազան կողմերը կը բանեցընեն եւ թէ Ռիներ եւ կամ Փեռեկիկ (պատատաղ) բայէն ստացուած ածականներ, յոյսերն կարելիութիւնն աւելի հաւանականութիւնն կան թէ ընդդիմութիւն կայ։

[2] Տէր. Գեոդէ-ին, զորն որ գրչի շատ յարմարութիւնամբ Բանդ-ին կամ Բանդի ալ կոչուելը ընդ հայերէնին մէջ, վասն զի ինչպէս յոյսերբս ան տարան 41 թուականին ազգային հաւատարիներն ծանութիւնի մէջ գրած էին, Բանդ-ին Գեոդէ-ին յանուն «նոր թղթերին» նոյն է։ Ուրիշ տեղ որդին բուած էնր թէ ոմանց ասոր Գեոնոգրաֆ ըսելը պատահած է, ինչու որ Գեոնոգրաֆ յանուն Մաղդէ-ին կը նշանակէ։ Իսկ Խրատացոց գործածած Porcellan, Porcelaine բառը Գարիոս կարգով Porcella բառէն կ'ելլէ, որն որ Պաղէլ էռ-ին, Բանէլլի, Սլոֆոլ ըսել է։

բերաւ Յոհէնէս Պարպարի, որն որ Վենեսիկի հանարակապետութիեան կողմանէ Պարսկաստան դեսպան ընտրուով՝ հոն շատ սիրուն բարեբերեալ ամեներ տեսած ա զարմացած էր։ Ճենասուանցիք կը հաստատուն թէ իրենց մէջ Ճենապատկին շատ հարստ տարիներէ ի վեր կար, բայց ասիկայ աւելի սիրտ է իրենց խստակրութիեան մէկ ձեւը քան թէ իրական բան տեսել։ Յետ աջադոյն Եւրոպայի առուտրին մէջ ասիկայ Հնդիկին ոգոյի կ'ուռուանէր, ինչու որ Հրամանագրոց ձեռքով Հնդկաստանի վրայէն կու գար։

64. Գրամոնոֆոնն սկիզբը բառական կը մտիկնայ ապագրութիեան սկզբան, որովհետեւ բնական կերպով հարկ կ'ը լլար՝ առ արուեստին զեղծումները խստանելու միայ մը գտնել։ Եկեղեցոյ կողմանէ նոյնին վրայ հսկելու սկսուեցաւ 1479—1496ին, իսկ 1515ին Լեւոն Գ-ին մանաւոր առ նոյատակաւ հանած հրամանագրովը կատարեալ հաստատուեցաւ։

65. Վանանոնիկ գիրքերուն կամ մուրբան (գանգրենա) գնելու առաջին փորձը 1484ին Վենեսիկի մէջ եղած է՝ երեւայ, ինչպէս որ շատ քիմանիները կը յուսցընեն։ Զանազան անգամ այլեւայլ փորձեր եղած էին ժամանակին նեղս մանելը թոգ չտալու համար, բայց ասոնցմէ եւրոպի պատուղներ շեղան։ Իսկ հիմայ 1478ին Վենեսիկի մէջ նոյն հիւանդութիւնը չարաւոր կատարած ու, աւելորդանը պատահեց նէ՝ ան տեղն Վենեսիկցիք ամենայն զգուշութիեամբ ժամանակին դէմ՝ թեւամբ մը հնարելու եռեւեռ ինկան եւ այսպէսով առաջին զգուշարարը կանգնեցին, մանաւանդ որ իրենք այնչեղբի ու Ցոմակայ հետ շատ երթեւեկ ունենալով՝ ասանկ բան մը փերջին ատոր ճանի հարկաւոր էր իրենց։ Ասիկայ միանգամ այսպէս դրուելէն վերջը՝ հետզհետէ տարածեցաւ ու շատ լաւագունութիւններ ստացաւ։

(Պիտի շարունակուի։)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ալենոնիէն ու Մարկի Ամպրոսիանէն։

ԳՈՒՅԻՍՏՈՍ առաջին մեծ յեղափոխութիւնն եղելէն քանի մը տարի յառաջ, ձեռ ատեն տասնմեկ յաբտ իրիկուն մը, երբ որ Փարիզի Ա. Յերմէն եկեղեցոյն ծերունի մարգարեսը հանդիսելու գացած էր, յանկարծ իր դրան դանդակին ձեռքով մը զարնուեցաւ։ Սայդ ենթադրելով՝ որ առ ձայնը զինքը հիւանդի մը կը կոչէ, անմիջապէս ոտկոնքնէն ցասաքեց՝ դուռը բացաւ եւ հարուստ մարդ մը տեսաւ, որուն գէմքը շինուած մարդոյ մը փոխուած կ'երեւար։ Ասիկայ այլեւայլ խօսքերով տարուած դպրոն համար իմաստութիւն խնդրելէն ետեւ՝ ըսաւ թէ Փիսան հրամանագրոյ բարեպաշտութիեան հաստատն է՝ որ դիս համարձակեցուց։

Ասոնք ցցելէն ետեւ՝ իր գարուն պատճառը սկսաւ մեկնել։ Ան իրիկուն, ըսաւ, զարհուրելի բայց հաբկաւոր գործք մը պէտք է որ կատարուի։ Ժամանակը քիչ է, յանխնայակատութիեան ոգեներու, անձ մը՝ հրամանագրը կը սպասէ, որպէս զի զինքը նոյն ոգոյքին պատրաստէ։ Թէ որ առ ծանրակշիռ գործը կատարելու կը հաճիք, առ ալ կ'ապաչեմ որ ազատ ընդ կապելու թոյլ տաք, եւ ամենայն հարցումներն ու պատճառները մեկդի թող տալով՝ միայն ձեր տուր որաշանը կատարելու եռեւեռ ըլլաք։ Իսկ եթէ ինձի հետ գալ չէք ուզեր, վայ ան դժբախտին՝ որ եկեղեցոյ խորհրդոյնելէն ու օգնութիւններէն զրկուած՝ անմոխիթար հոգին սլիսի փչէ։

Վահանան քիչ մը մտածելէն ետեւ՝ կու գամ, ըսաւ, եւ որոշելով հանդարտութիեամբ ու առանց պատճառելի հարցնելու թող տուաւ որ ոչ ընկերը կապան եւ ինք զինքն առ կասկածելի առաջնորդին ձեռքը յանձնեց։ Վայ իրնալով՝ երկուքը մեկտեղ շրջ կոչմանէ դոց կառքի մը մէջ մտան, ու սառուցեալ արագութիեամբ սկսան երթալ։ Ի վերայ այսր ամենայնի ճամբորդութիւնը շատ երկայն տեւեց, վասն զի կառապանը, ինչպէս որ հաւանական է, որպէս զի քահանան ճամբան հետ աւորութիւնը չմանայ, խոտորնակ ճամբաներէ կ'երթայր։

Ի երբայ այսր կառքը կամաւանեւ դրան մը առակ կեցաւ, ինչպէս կառքին հնչեմներն եւ ձիերուն կոխելու ձայնէն յայտնի էր։

Կառքով գացած առաջնին՝ քահանան եւ ստորականը ամենեւին իրարու հետ խօսած չէին։ Հապ հասնելէն ետեւ՝ ստորականը քննեց նայելու որ քահանային աչքերուն կապն ազէկ անշարժ մնացեր է, եւ նոքը ձեռքէն բռնելով՝ առնոյլ մը վերը հանեց մինչեւ երկրորդ գետնիկը, եւ շատ մը մէջ մէջ խցերէ անցընելէն ետեւ՝ ժողովարանին ոչ քին կապը մեկդի տուաւ։ Ան ատեն քահանան տեսաւ որ հարուստ կամ կարասիներով զարդարուած մեծին սենեկի մը մէջն է։ Լոցին մեկ անկիւնը մեծապէս անկողին մը կար, քովը սեղան մը, եւ ոմնոր վրայ երկու վառած մոմ։ Ստորականը ժողովարանին ձեռքէն բռնելց, անկողնոյն քով տարաւ ու ըսաւ. «Դրաւայ Ասուծոյ, աւասիկ ատելիներդ կին մը կը տեսնէք, որն որ իր պարկեշտութեան արիւնն անարգելուն համար՝ իր ընտանիքէն մահուան վճիռն ընդունած է։ Ինք արդէն գիտէ որ մահուան ատեն իրեն քահանայ բերելն ինչ դժուարութիւնով շնորհուած է. գիտէ որ մահուանէ ապատելու ինչ եւ իսկ ազատութիւն պարտաւոր է։ Դուք, պատուական Տէր, պարտքերնիդ դիտէք, աւասիկ ձեզի կէս ժամ ատեն, պաշտաւնիդ կատարեցէք»։

Ասաւ ու մոռաց գնաց։ Ներսունի եւ հոյակապ ժողովարանին անկողնոյն մէջ ազնուական մանկամարդ կին մը տեսաւ, որն որ արտասուաց մէջ ընկղմած ու, գառն յուսահատութեան եւ մահուան վտանգի մէջ՝ իրեն կրնեն սուրբ միխիթարութիւնները կը խնդրէր։ Դժբախտ ոգիին խնացուց ժողովարանին թէ ահագին երդմամբ մը խօսք տրուած է որ իր անունն ու վիճակին պարտականները լուռ. եւ թէ ինքն ալ ուր դատուիլը չկրնար։

«Դո, ըսաւ, ընտանեաց գլխոյն գլուխանին զոհ եղած եմ, որուն վճիռն անպատնաչ է։ Ընկերս քանս ան է միայն։ Թագաւորութիւն կու տամ թշնամացս, ինչպէս որ ես ալ Աստուծմէ թագաւորութիւն գտնելու կը յուսամ»։ Լսեցի համար ազօթք ընէք ու խոստովանանքս ընդունիք»։

Ան ըսելով՝ մեծ ջանքով հաղիւ կրնար անկողնոյն մէջ նստիլ։ Ժողովարանն իր պաշտօնը կատարելց։ Ներքը տեսնելով որ տիկնոջ գլուխն ալ կոտրած է. «Գնա՛ ասաց, դուն ալ ինչ ասիս ունիս»։

«Դրեր ատեն, պատասխանեց տիկինը, եւ վերջն ալ չկարացին»։

Ժողովարանն առ խօսքերը ընելու՝ գլուխ մը միտքը խորհուրդ մ'ելաւ։ Ամենայնպէս թագուհիին համար՝ ոնոյ ուրեան ընդմացքը դադրեցնելու ջանաց եւ նոքը վերջը նորէն ատոյին ըսելով՝ իր ուրիշ թագուհիին առաջ զգուշանալու ծոյը գրաւ։

«Ոչն ասեն խմանալով որ մարդը կու դայ, առ միայն կոցաւ ըսել։ «Պանա բարով, դուռաց, գոնջարերուն եւ յոյսդ Աստուծոյ վրայ դիր»։

Ասկից ետքը ժողովարանին ինք զինքը նորէն իր առաջնորդին յանձնեց եւ դարձեալ աջուրնները կապուած եղան դայն։ Վայ իրնալ առանին՝ ժողովարանը սանդղին վերջին աստիճանին վրայ իրեն ձեռացընելով՝ իր արիւնոտ թագուհիին սանդղին անկեան մը մէջ խոցեց՝ առանց իր առաջնորդին խմանալուն։

Պատուական ծերունին կառքով նորէն երկրոյն ճամբորդութիւն մ'ընելէն ետքը իր տունը հասաւ, ստորականը շնորհակալ եղաւ հրամարական ոգջոյնը տալով՝ ժողովարանին բաժնուեցաւ։

Կէս ժամ ետքը Պ. Լընուար՝ ոստիկանութեան մեծին եկան ըսին որ Ս. Ժերմէնի ժողովարանն իրեն հետ խօսիլ կ'ուզէ, եւ անմիջապէս հրամանը դրաւ։ Ան ալ ոչ։

Ներքուստին նոյն գիշեր իրեն պատահած դէպքն ամբողջ պատմեց։ Պ. Լընուար շատ մը հարկաւոր եղած կարգադրութիւններն ընաւ։ Ոստիկանութեան մարդիկները շրջ կողմը խաւարուեցան, բայց որպէս զի շուտ ելլէ՝ գաներուն բացուելն պէտք էին սպասել։

Ի երբայ կարգ կապելու համար՝ առաջուան ժամը 8էն ետքը Պ. Լընուար ժողովարանին դնաց եւ իրեն այսպէս ըսաւ. «Պատուական Տէր, կը խոստովանիմ՝ որ ես ձեզի պէս հնարք մը չէի կրնար գտնել։ Ձեր գիտը՝ ոճրագործութեան տեղը գտնելու համար՝ շատ խնամուն միջոց էր. ամէն մարդ չէր կրնար ասանկ բան մը մտածել։ Ուրախութեամբ ձեզի կը յայտնեմ՝ որ յանցաւորները գտաւորաց ձեռքն են։

Իսկ գմբեթաս տիկինն ինչ եղաւ, հարցուց ծերունին։

Ինչպանի է, պատասխանեց ոստիկանութեան գլուխաւորը, եւ վիրաբուժին ըսածին նայելով՝ մեռնելու վտանգ ալ չկայ։ Բայց կ'աղաչեմ, պատուական Տէր, ասկէ ետեւ մեզ որ անանկ գէպք մը պատահի՝ որ իմ օգնութիւնս կարօտիք, քիչ մ'աւելի ժամանակ շնորհեցէք ինձի, որպէս զի միջոցներս կարենամ ազէկ ի գործ դնել։

ԸՆԹԱՑԵԱԼ ԳՐԱՄԱՓՈՒՍԻԹԵԱՆ

ՎԱՃԵՆՈՒ. ԴՈՒՅՆԵՄԲԵՐԻ 20

Ամոգերատ 100 մեծագոյն թալէր՝	242½	ոսկի - փոխ.	2 տոկ.
Ն. կայսրի 100 ընտիր ոսկի գիրքեր՝	116½	„ „	½ „
Լիսոնայ 300 Գանան. լիրա՝	118¼	„ „	2 „
Լոնտոն 1 գուանա ոսկերեն՝	11.28	„ „	1 „
Համբուրկ 100 պանգոյ թալէր՝	238½	„ „	2 „
Մարսիլիա 300 ֆրանք՝	186½	„ „	2 „
Միլան 300 աւստրիական լիրա՝	116	„ „	2 „
Փարիզ 300 ֆրանք՝	136¾	„ „	2 „
Գիւանագի. առ Մայն 120 ֆիորի՝	115½	„ „	31 տոկ.

Գրչիս Ընդեմ. 13-ի 402—405 փոխարէն 1 „ „ 31 տոկ.